

Corectură: *Cătălina Simion*
Tehnoredactare: *Mariana Radu*
Copertă: *Rora Paliga*

© 2025 Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
Editurii METEOR PRESS.

Contact:
Tel./Fax: 021.222.83.80
E-mail: editura@meteorpress.ro

Distribuție la:
Tel./Fax: 021.222.83.80
E-mail: carte@meteorpress.ro
www.meteorpress.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PALIGA, SORIN

Mitologia tracilor : religie, credințe, moșteniri / Sorin Paliga.

- București : Meteor Press, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-973-728-906-3

94

SORIN PALIGA

MITOLOGIA TRACILOR

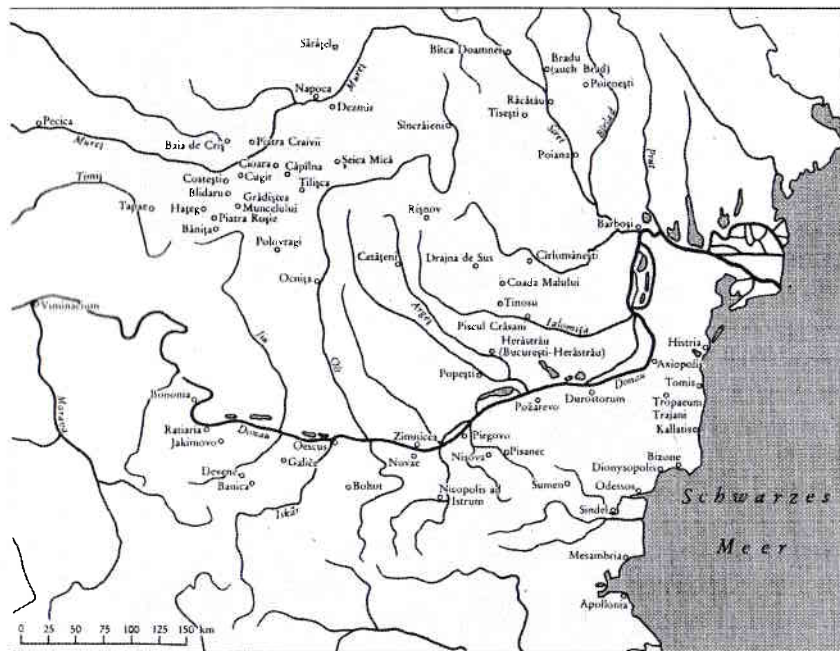
Religie, credințe, moșteniri

Valeriu Sîrbu, Alexandra Comșa and Dumitru Hortopan. Târgu Jiu – Brăila. Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”: 293–302.

2020. Etymology and Ideology: Substratum Heritage and the Slavic Influence on Romanian. *Opera Slavica* XXX, 4: 5–22.

Cuprins

Cuvânt-înainte la ediția a II-a	5
Introducere Tracii și lumea lor	9
Capitolul 1 • Divinitatea supremă a geto-dacilor: Samolxis, <i>Zamolxis, Zalmoxis</i>	25
<i>Contextul mitologic</i>	26
<i>Divinitatea supremă</i>	27
<i>Rolul lingviștilor</i>	32
<i>Aniconismul</i>	40
<i>Concluzii</i>	42
Capitolul 2 • Zeii cei mulți ai celor mulți	55
Capitolul 3 • Cabirii sau inițierea	71
Capitolul 4 • Cavalerul trac	73
Capitolul 5 • Moșteniri și supraviețuiri	79
Capitolul 6 • Lexicon al numelor sacre	111
<i>A. Forme trace</i>	113
<i>B. Hērōs („Cavalerul Trac”) și câteva dintre epitetele sale tipice</i>	132
Capitolul 7 • Concluzii	135
Abrevieri	148
Referințe	149
Referințe suplimentare	153

Dacii în secolul I î. H. – secolul I d. H., între domnia lui Burebista și a lui Decebal, așadar apogeul și începutul declinului societății dace „clasice”.

CAPITOLUL 1

Divinitatea supremă a geto-dacilor: Samolxis, Zamolxis, Zalmoxis³

*Et reuerberasti infirmitatem aspectus mei
radians in me uehementer, et contremui amore et
horrore: et inueni longe me esse a te in regione
dissimilitudinis, tamquam audirem uocem tuam de
excelso...*

(Confessiones 7, X, 16)

Analiza comparată a datelor mitologice, lingvistice și arheologice privitoare la divinitatea supremă a tracilor de nord, traco-dacii ori daco-geții, a fost totdeauna un subiect interesant, adesea pasionant, nu rareori pasional al investigațiilor. Nu dorim să rezumăm nenumăratele ipoteze avansate (în acest scop,

³ Acest capitol reprezintă, în linii mari, traducerea studiului apărut în *Dialogues d'histoire ancienne* 20, 2 (1994): 137–150 în limba franceză.

cititorul poate consulta lucrări ample, precum Crișan 1993 sau cele datorate lui Victor Kernbach), ci – mai degrabă – de a rezuma datele esențiale și, poate, de a oferi o nouă perspectivă de înțelegere a locului Marelui Zeu în lumea daco-getă și, mai ales, de a înțelege sistemul religios geto-dac. Orice încercare de a aborda sistemul religiei, credințelor și mitologiei tracilor trebuie să înceapă cu numele Marelui Zeu.

Contextul mitologic

Ni se pare evident că o analiză – fie și minimală, succintă, cum ne-am propus în acest volum – trebuie să țină seama, în primul rând, de contextul mitologic și social. După părerea noastră, principalul pericol care a „pândit” analiza ansamblului sacru al tracilor a fost tentația multor autori de a impune propria lor ipoteză, evitând adesea fie detalii dificile, fie o viziune de ansamblu. Nu ezităm să adăugăm faptul că cele mai bune analize privind sistemul sacru trac în context sud-est european se datorează regretatului Gheorghe Mușu, în câteva lucrări de referință (1972, 1973, 1982), din păcate puțin cunoscute, chiar în România și, se pare, complet necunoscute specialiștilor străini.

În mod tradițional, există mai multe metode de a aborda moștenirea tracă, în general, și – concret – de a aborda sistemul sacral trac: (1) informațiile oferite de scriitorii antici, foarte numeroase, dar cu atât mai prețioase; (2) analiza comparată a

contextului social, mitologic și religios; (3) „supraviețuirile” din limbile și din credințele populare moderne, în română, bulgară și albaneză, mai ales, dar și în alte limbi și la alte popoare învecinate, cum ar fi sârbii și ucrainenii, de asemenea urmași – direcți sau indirecti, prin intermediar românesc – ai lumii trace.

Putem afirma, anticipând datele ce le vom prezenta mai jos, că lumea tracă distingea între *religie* și *credințe*, fapt care îi plasa pe traci pe o treaptă superioară de evoluție sacral-spirituală.

Divinitatea supremă

Cunoaștem circa 160 de teonime sau, în general, „nume sacre” (*nomina sacra*) trace (vezi mai jos o listă amplă, deși nu exhaustivă). Dintre acestea, doar două sunt menționate de antici ca fiind specific traco-dace: divinitatea supremă, grafiată de greci *Zalmoxis*, *Zamolxis*, *Salmoxis*; și un alt doilea teonim, grafiat *Gebeleizis*, rareori și *Beleizis*. Două probleme trebuie clarificate aici: (1) grafia oscilantă *Zalmoxis/Salmoxis/Zamolxis* și (2) dacă (*Ge*)*beleizis* ar fi un alt zeu (cum eronat cred unii cercetători) sau (cum clar scriu anticii) un epitet (adică un calificativ) al divinității supreme. În ciuda multor abordări, mai degrabă derutante, situația este destul de clară.

Informațiile privitoare la divinitatea supremă a traco-dacilor și la câteva ritualuri asociate ne sunt oferite, în principal de Herodot (4, 93–96), Platon (*Charmides*, 156 d), Diodor (1, 94, 2),

Strabon (7, 3, 5), precum și de alte câteva surse citate de Dečev (1957: 173–175). Rezumativ, aceste informații sunt:

- (1) **Grafiile** folosite de greci erau *Sálmoxis*, *Zálmoxis*, *Zámolxis* (Σάλμοξις, Ζάλμοξις, Ζάμολξις), care îl caracterizau pe zeu drept un *daimon* sau un *theós* (δαίμων, θεός), un sclav al lui Pythagora ori un profet; la Iordanes (*Getica* 39) zeul este numit, în latină, „rege”, *rex*.
- (2) „Aceiași traci” (adică aceleași grupuri ori triburi trace nordice, traco-dacii sau daco-geții) **îl mai numeau pe Marele Zeu și Gebeleizis**. Informația ne este transmisă de o singură sursă, de Herodot, în cazul acuzativ (Γεβελείζιν, două manuscrise), de asemenea *Beleizis* (Βελέιζιν, un manuscris) și *Beleixis* (Βελέιξις, un manuscris).
- (3) **Credințele traco-dacilor în nemurire** erau relativ frecvent menționate în documentele antice. Oricât de disparate, de fragmentare și de neconcludente (luate și judecate separat) ar fi aceste mențiuni, nu ne putem îndoii că reflectau ceea ce grecii știau îndeobște despre traci, în general, și despre traco-daci, în special: credința lor în nemurire și disprețul lor față de moarte.
- (4) La fiecare **al cincilea an**, lui Zamolxis i se trimitea un **sol**, care era **sacrificat** pentru a ajunge la Marele Zeu⁴.

⁴ Scena este reconstituită, desigur cu imaginația scenaristului și a regizorului, în filmul *Dacii*, 1968.

- (5) În caz de furtună, „aceiași traci [adică traco-dacii] **trag cu săgețile în Zeul lor, amenințându-l**” (Herodot). Una dintre cele mai „enigmatice” scene, deloc absurdă, cum vom vedea.
- (6) Conform unei tradiții grecești, **Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pythagora** în Samos. Evident, așa ceva ar fi fost imposibil, căci un zeu nu poate fi sclavul unui muritor, dar era o încercare de a asocia **doctrina inițiativă** a lui Zamolxis doctrinei, tot inițiativă, a lui Pythagora. Era, am spune astăzi, o „asociere tipologică”, nu una *de facto*.
- (7) **Zamolxis avea un adăpost subteran**, o peșteră, de unde reapărea la fiecare al patrulea an. Conform celor spuse de Strabon, muntele său sacru era numit *Kogaion(on)*.
- (8) „**Salmoxis [era] Kronos și [era] cântăreț și [era] dansator**” (Σάλμοξις ὁ Κρόνος καὶ ὄρχησις καὶ ὠδηί, Hesychius). Este un caz extrem de rar când divinitatea supremă a traco-dacilor era echivalată unei divinități grecești, fără succes de altfel. Este însă confirmată și de alte surse informația potrivit căreia **muzica avea un rol crucial în societatea traco-dacă** (a se vedea Paliga 1992; de asemenea Paliga 2007: 95–112).

După cum se poate observa, avem la dispoziție un ansamblu relativ bogat de informații, este drept aparent incoerente, de unde ar rezulta că analiza este imposibilă sau, în orice caz,

extrem de subiectivă. Să încercăm, totuși, să descifrăm acest orizont complex.

Ritualul ciclic și htonian: revenirea în peșteră. Erwin Rohde a subliniat deja caracterul arhaic al zeilor peșterilor, tipic htonieni. Chiar și sălașul permanent al lui Zeus era pe muntele Ida (*Psyché*, cap. III, III, 1–2, V, 1). Divinitățile htoniene erau tipice sistemelor cultice pre-indo-europene, analizate de numeroși cercetători, de exemplu de Marija Gimbutas (1982, 1989, 1991, ale cărei lucrări sunt traduse și în limba română). Ar mai fi de adăugat că panteonul grec era „populat” de numeroase divinități pre-indo-europene (pre-hellenice), de fapt majoritatea (Mușu 1981; vezi și Paliga 1989b), ceea ce este în deplin acord cu datele generale privind importanța moștenirii arhaice pre-indo-europene în Grecia. Ca atare, și pentru ritualul zamolxian trebuie să acceptăm ideea unei moșteniri arhaice pre-indo-europene. (În acest sens, a se vedea câteva studii în Paliga 2007).

Anticii erau, după cum se pare, conștienți de arhaicitatea lui Zamolxis, de unde și asocierea *Zamolxis – Kronos* notată de Hesychius. Kronos (care nu trebuie confundat cu *chronos* „timpul”) reprezenta prima generație de zei arhaici pre-indo-europeni, iar Zamolxis trebuie să fi fost – conform acestei tradiții – la fel de vechi precum *Kronos* la greci.

În același plan arhaic se situează asocierea lui *Zamolxis* cu *Pythagora*. Firește, ideea că Zamolxis ar fi fost sclavul lui

Pythagora este absurdă, care nu reflectă altceva decât o tradiție populară grecizată (cf. Dodds 1983, cap. 5 și n. 61). Totuși, această tradiție trebuie să fi avut un sâmbure de adevăr: pythagorismul era o doctrină inițiativă precum – nu ne putem îndoii prea mult – doctrina zamolxiană. Ca atare, asocierea *Zamolxis – Pythagora*, pe de o parte, și *Pythagora–Orpheus* precum și *Zamolxis–Kronos*, pe de altă parte, avea explicații tipologice (inițierea)⁵, legată de moștenirea pre-indo-europeană. Și *Orpheus* face parte din așa-numita moștenire pre-indo-europeană sau, urmând terminologia propusă de noi acum câțiva ani, „moștenirea urbiană” (vezi câteva studii publicate și republicate recent în Paliga 2007, mai ales 77–90).

Componenta indo-europeană a lui Zamolxis este evidentă în aspectul, ori ipostaza, de zeu al cerului înnorat, când traciile menționați de Herodot, geții, „trăgeau cu săgețile în zeul lor”. Pasajul, aparent fără sens, nu este deloc fără noimă, în conformitate cu concepțiile arhaice și nu numai ale tracilor. Pentru antici, zeu înseamnă *putere, forță*, iar pentru a reduce, a atenua puterea terifiantă, adesea distructivă, a unui zeu era necesar de a

⁵ Pythagora este considerat și unul dintre precursorii francmasoneriei moderne (Jacq 1994, cap. IV). O lojă fondată în România la finalul secolului al XIX-lea era numită *Discipolii lui Pythagora* (Nestorescu-Bălcești 1993: 10). Iar în zilele noastre numele marelui zeu *Zamolxis* apare în numele câtorva loji din România.